

СЛОВО МОЛОДИМ ВЧЕНИМ

DOI: 10.33498/opus-2019-07-242

Анастасія Антоненко

аспірантка кафедри адміністративного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2421-7768>
AntonenkoA@mail.univ.kiev.ua

УДК 342.9:347.234

ПРО ПРИЧИНИ ВІДСУТНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМАТИКИ З ВІДЧУЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ ЧИ З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ

АНОТАЦІЯ. Адміністративно-правова природа відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності повністю або в певній частині (у випадках обґрунтування змішаної юридичної природи) визнається вітчизняними та європейськими вченими протягом тривалого часу – з дореволюційних часів і дотепер. Однак досі адміністративно-правові дослідження відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності відсутні як в Україні, так і в країнах пострадянського простору. Натомість адміністративно-правові відносини, які виникають у цій сфері (зокрема, процедури прийняття адміністративних актів), вивчаються у межах приватноправових досліджень. Такий стан наукових розробок з окресленої проблематики викликає здивування і потребує пояснення, яке, утім, не надавалося. Доцільність з'ясування причин існування зазначеної ситуації підсилюється також у зв'язку зі стрімким розвитком сучасного адміністративного права України, розширенням його предмета і системи, суб'єктного складу адміністративно-правових відносин та інструментарію публічної адміністрації, які дають змогу переглядати усталені погляди, концепції, правові конструкції та ін.

Метою статті є визначення причин відсутності адміністративно-правових досліджень проблематики з відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Встановлено, що основними причинами відсутності адміністративно-правових досліджень відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності є: 1) історичні обставини, які створили перепони у розвитку адміністративно-правових досліджень вказаної сфери правовідносин: пізній початок становлення й розвитку адміністративного права, Жовтневий пе-

© Анастасія Антоненко, 2019

Анастасія Антоненко

реворот та інші події, які після нього відбулися, прихід радянської влади та нав'язування її ідеології – все це стримувало розвиток вітчизняного адміністративного права у тому напрямі, що й західноєвропейське право; 2) розвиток вітчизняної правової науки у напрямі відмови й заперечення радянської ідеології та результатів наукових розробок, які їй відповідали, що цілком імовірно спонукало дослідників формувати підходи, прямо протилежні радянським, та призвело до домінування приватноправової концепції розуміння відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

З'ясовано, що сучасна практика європейських держав, вітчизняний та зарубіжний історичний досвід, загальноєвропейський публічно-правовий характер відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності (повністю або частково) вказують на те, що: 1) немає реальних підстав для того, щоб ці дослідження не проводилися і надалі; 2) ці дослідження доцільно провести, оскільки це є певною мірою стандартом у розвинених європейських країнах, крім того, до цього прагла й наша країна протягом усього часу, але не могла реалізувати внаслідок розглянутих обставин.

Ключові слова: експропріація; реквізиція; відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності; викуп об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності; адміністративно-правові дослідження.

Відомо, що вже у дореволюційні часи вчені переймалися питанням юридичної природи відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, яке іменувалося у ті часи експропріацією та примусовим відчуженням. При цьому лише частина з них відстоювала приватноправову концепцію розуміння експропріації, тоді як решта обґрунтовувала її очевидну публічно-правову або змішану природу. Наприклад, підстави визнання публічно-правової природи (повністю або щонайменше частково) висвітлювалися у наукових працях Є. Васьковського¹, Ю. Гамбарова², В. Сінайського³ та ін.

Не надто змінилася ситуація і сьогодні, з огляду на кількість наукових розробок у цій сфері та наукових обґрунтувань у них публічної або змішаної природи відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: в одних працях наголошується на публічному (адміністративно-правовому) характері відчуження загалом (наприклад, М. Троцька⁴), у других – на тому, що публічно-правовими є тільки відносини примусового відчуження (на-

¹ Е Васьковский, *Учебникъ гражданского права: вещное право, вып II* (Издание юридического книжного магазина Н К Мартынова 1896) 165-7.

² Ю Гамбаровъ, *Курсъ гражданского права: часть общая, т I* (Типография М М Стасюлевича 1911) 79.

³ В Синайский, *Русское гражданское право: общая часть. Вещное право. Авторское право, вып I* (2-е изд, Типо-Литография "Прогрессъ" 1917) 182.

⁴ М Троцька, 'Аналіз окремих підстав виникнення права комунальної власності на природні ресурси' (2018) 3 Форум права 113-21.

приклад, І. Головня⁵), а в третіх – що всі відносини експропріації, включаючи відносини викупу, мають публічно-правову складову, яку неможливо ігнорувати. У цьому ракурсі показовими стануть праці О. Клименко⁶ (яка, до речі, відносить викуп до різновидів примусового відчуження⁷) та Є. Суєтнова⁸, які обґрунтовують змішану юридичну природу відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності загалом.

До того ж звернімо увагу і на те, що причини визнання публічно-правової складової або навіть загалом публічно-правової природи відносин об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності сьогодні не вичерпано, що виражається у відсутності змін у законодавстві та правовій доктрині. Ба більше, здобутки адміністративно-правової науки, її розвиток надають більше можливостей для обґрунтувань адміністративно-правової природи тих або інших відносин, на користь чого слугують, зокрема, постійне розширення предмета адміністративно-правового регулювання, системи адміністративного права, формулювання рис публічного адміністрування, виникнення концепції приватноправових інструментів діяльності публічної адміністрації тощо.

У такому разі для нас стає незрозумілим, чому досі в Україні відсутні адміністративно-правові дослідження відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності? При цьому це питання стосується не лише нашої держави, адже у зарубіжних країнах пострадянського простору наявна лише одна дисертація зі спеціальності “адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право”, присвячена примусовому відчуженню майна для державних та муніципальних потреб⁹, але, по-перше, ця тема, як така, здебільшого тяжіє, на нашу думку, до адміністративно-процесуально-

⁵ І Головня, ‘Відчуження земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності як підстава припинення права власності на земельну ділянку’ (дис канд юрид наук, 2015) 73; І Головня, ‘Поняття та правова природа відчуження земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності’ [2015] 2(17) Молодий вчений 229-32.

⁶ О Клименко, *Співвідношення публічного та приватного інтересів у аспекті примусового відчуження об'єктів права приватної власності, зумовленого суспільною необхідністю (конституційно-правовий аналіз)* (Інститут законодавства Верховної Ради України 2011) 74-6, 111-2, 131.

⁷ Там само 111-2.

⁸ Є Суєтнов, ‘Юридична природа угоди, що укладається під час викупу земельної ділянки та розміщеного на ній нерухомого майна для суспільних потреб’ [2013] 23(2, 2) Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія “Право” 63-7; Є Суєтнов, ‘Юридична природа інституту відчуження земельних ділянок і розміщених на них нерухомих об'єктів для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності’ у *Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвячена 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитомної монографії “Правова доктрина України”* (Право 2013) 521-5.

⁹ Н Макаруч, ‘Административно-правовое регулирование порядка принудительного отчуждения имущества для государственных и муниципальных нужд в Российской Федерации’ (автореф дисс канд юрид наук, 2007).

го, а не адміністративного права, і, по-друге, вчена, розкриваючи її, веде мову не лише про відчуження майна для публічних потреб, а й про реквізицію і націоналізацію¹⁰.

Так само дивним є те, що діяльність публічної адміністрації, порядок прийняття рішення про відчуження, включаючи видання адміністративного акта, вивчаються у межах приватноправових досліджень, зокрема зі спеціальності 12.00.03 “цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право”, паспорт якої затверджено, зокрема, постановою Президії Вищої атестаційної комісії України від 8 жовтня 2008 р. № 45-06/7¹¹. Проте, на нашу думку, ці питання є суто адміністративними, тому не можуть охоплюватися цією спеціальністю, а отже, й такі дослідження не відповідають їй в окресленій частині.

Тож, вважаємо, що описаний стан наукових розробок, а також наявність невирішених суперечок із приводу правової природи відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності утримують завдання з проведення комплексного адміністративно-правового дослідження у стані актуальності. Водночас його здійсненню, на нашу думку, має передувати вирішення питання, якому вчені ще не приділяли увагу, а саме: чому склалася така ситуація? Його розв'язання стане додатковим вагомим аргументом на користь зазначеного дослідження.

Метою дослідження є визначення причин відсутності адміністративно-правових досліджень проблематики з відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Пристаючи до розкриття поставленого питання, зазначимо. Якщо у дореволюційний період відкрито дискутували на тему правової природи експропріації, то з приходом радянської влади підстави для таких дискусій поступово щезли. Спочатку Цивільним кодексом УРСР 1922 р. (далі – ЦК 1922 р.)¹² було закріплено виключне право власності держави на землю, надра, ліси, води і залізниці загального користування та літальні апарати (ст. 53 ЦК 1922 р.), тоді як у приватній власності було дозволено мати решту майна (ненационалізовані будівлі, торгові, промислові підприємства, що мають найманих робітників не вище передбаченої особливими законами кількості; знаряддя та засоби виробництва, гроші, цінні папери та інші цінності, зокрема й золоту і срібну монету

¹⁰ Макачук (н 9); Н Макачук, ‘Формы принудительного отчуждения имущества для государственных нужд и их место в системе оснований принудительного прекращения права собственности’ (2007) 115 Право и жизнь 25.

¹¹ Паспорти спеціальностей: постанова Президії Вищої атестаційної комісії України від 8 жовтня 2008 р. № 45-06/7 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v45_6330-08> (дата звернення: 21.05.2019).

¹² Цивільний кодекс УРСР від 16 грудня 1922 р. <https://yurist-online.org/laws/codes/ex/civilnyi_kodeks_usrr_1922.pdf> (дата звернення: 21.05.2019).

та іноземну валюту; предмети хатнього вжитку, господарства та особистого споживання, товари, які продавати законом незаборонено, і всяке невилучене з приватного обороту майно) (ст. 54 ЦК 1922 р.). Про експропріацію ЦК 1922 р. згадував лише у контексті неможливості повернення власникам майна, експропрійованого на підставі революційного права або яке перейшло у володіння трудящих до 24 серпня 1922 р. (примітка 1 до ст. 59 ЦК 1922 р.) (зауважимо, що відносини вилучення об'єктів приватної власності для суспільних потреб регламентувалися не лише ЦК 1922 р., а й низкою нормативних актів земельного законодавства, про які окремо згадує Є. Суєтнов¹³, але їх перерахування й аналіз вважаємо зайвими).

Натомість цим актом закріплювалося вже поняття реквізиції, яка здійснювалася у порядку, встановленому декретом від 17 жовтня 1921 р. “Про порядок реквізиції та конфіскації майна приватних осіб та товариств”¹⁴, та визначалась як застосоване через державну необхідність примусового оплатного відчуження або тимчасового вилучення державою майна, яке перебуває у володінні приватних осіб і товариств.

Принаймні саме про цей декрет ідеться у ст. 69 ЦК 1922 р., але зауважимо, що і до нього існували нормативні акти, прийняті Радою Народних Комісарів та іншими органами державної влади, які регулювали ті або інші відносини реквізиції, наприклад: циркуляр від 16 грудня 1917 р. “Про реквізицію на станціях та пристанях усіх мануфактурних і взуттєвих товарів, які не викуплені зі складів протягом трьох діб”¹⁵, декрет від 26 листопада 1918 р. “Про порядок реквізиції бібліотек, книжкових складів та книг загалом”¹⁶, декрет від 16 квітня 1920 р. “Про реквізиції і конфіскації”¹⁷, декрет від 3 січня 1921 р. “Про реквізиції і конфіскації”¹⁸, декрет від 28 березня 1921 р. “Про конфіскації і реквізиції майна приватних осіб у місцевостях, звільнених від ворога”¹⁹ та ін.

¹³ Є Суєтнов, ‘Розвиток інституту вилучення земель для державних або громадських потреб у радянському земельному законодавстві’ [2013] 16(1082) Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія “Право” 44-8.

¹⁴ О порядке реквизиции и конфискации имущества частных лиц и обществ: декрет Совета Народных Комиссаров от 17 октября 1921 г. <<http://istmat.info/node/46837>> (дата звернення: 21.05.2019).

¹⁵ О реквизиции на станциях и пристанях всех мануфактурных и обувных товаров, не выкупленных со склада в течение двух суток: циркуляр Народного Комиссара по продовольствию по отделу снабжения тканями, кожей и обувью от 16 декабря 1917 г. <<http://istmat.info/node/28128>> (дата звернення: 21.05.2019).

¹⁶ О порядке реквизиции библиотек, книжных складов и книг вообще: декрет Совета Народных Комиссаров от 26 ноября 1918 г. <<http://istmat.info/node/31888>> (дата звернення: 21.05.2019).

¹⁷ О реквизициях и конфискациях: декрет Совета Народных Комиссаров от 16 апреля 1920 г. <<http://istmat.info/node/41559>> (дата звернення: 21.05.2019).

¹⁸ О реквизициях и конфискациях: декрет Совета Народных Комиссаров от 3 января 1921 г. <<http://istmat.info/node/45774>> (дата звернення: 21.05.2019).

¹⁹ О конфискациях и реквизициях имущества частных лиц в местностях, освобожденных от неприятеля: декрет Совета Народных Комиссаров от 28 марта 1921 г. <<http://istmat.info/node/45969>> (дата звернення: 21.05.2019).

Згодом порядок здійснення реквізиції було закріплено Адміністративним кодексом УСРР²⁰ і спеціальними законами (ст. 69 ЦК 1922 р. зі змінами від 1929 р.) (спеціальними, наприклад, були Зведений Закон РСФСР від 28 березня 1927 р. “Про реквізицію і конфіскацію майна”²¹, а також низка актів земельного законодавства, про що ми говорили вище). Згідно зі ст. 164 Адміністративного кодексу УСРР від 1927 р. реквізиція розцінювалась як вжиття через державну потребу примусового платного відчуження (вивласнення) або тимчасового вилучення державою майна від приватних осіб (фізичних чи юридичних), а так само громадських і кооперативних організацій. При цьому провадити реквізицію дозволялося лише за виняткових випадків і не інакше, як за постановами Української Економічної Народи, які виконувалися відповідними округовими виконавчими комітетами через свої адміністративні відділи (ст. 165 цього ж Кодексу).

Наявність такого поступового, деяким чином м’якого переходу до наступного етапу розвитку регулювання відносин власності та відчуження об’єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності можна пояснити за допомогою того факту, що, як наголошують вчені, 1922 р. був періодом Нової економічної політики (НЕП), під час якої більшовики діяли з тактичних міркувань, а тому тимчасово дозволили країні повернутися до ринкових відносин²². Але та обставина, що більшовики не визнавали приватне право взагалі²³, пізніше переросла у практично повну відмову від приватної власності, що можна побачити з наступного Цивільного кодексу.

Отже, з приходом радянської влади почався поступовий перехід права власності на певні об’єкти до держави шляхом законодавчого закріплення обмежень на можливість володіння тим або іншим майном, а експропріація зникла з правового вжитку, поступившись місцем реквізиції як адміністративно-правовому інституту, який, з огляду на розглянуте, нічим, по суті, не відрізнявся від експропріації, окрім формулювань “суспільні потреби” і “державні потреби”. Інакше кажучи, відбулося визнання адміністративно-правового характеру відчуження об’єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Викладене позначилося і на стані правової науки: реквізиція (експропріація) почала вивчатись фахівцями у галузі адміністративного права,

²⁰ Адміністративний кодекс УСРР від 12 жовтня 1927 р. <http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP270014.html> (дата звернення: 21.05.2019).

²¹ О реквизиции и конфискации имущества: Сводный Закон РСФСР от 28 марта 1927 г. <<http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=6039#04593689415175579>> (дата звернення: 21.05.2019).

²² В Алієва-Барановська, ‘Коротка історія цивільних кодексів України’ (2015) 3 Юридична Україна 4-9.

²³ Там само.

про що свідчать численні навчальні матеріали з адміністративного права, які містили відомості про її поняття, порядок здійснення та правову природу. Поміж них варто назвати, наприклад: “Нариси радянського адміністративного права” В. Кобалевського (1924 р.)²⁴, “Основи радянського адміністративного права” О. Євтихієва (1925 р.)²⁵, підручники з радянського адміністративного права, підготовлені С. Студенікіним самостійно (1945 р., 1949 р.)²⁶ та спільно з І. Євтихієвим та В. Власовим (1950 р.)²⁷, “Радянське адміністративне право” І. Пахомова (1962 р.)²⁸ та ін.

Стосовно підручників із цивільного права зазначимо, що згадки про реквізицію (експропріацію), у випадках наявності таких, пов’язувалися у них виключно з перерахуванням способів набуття і припинення права власності без деталізації порядку їхнього здійснення та без міркувань про їх правову природу. До таких, наприклад, можна віднести: “Цивільне право” І. Тютрюмова (1922 р.)²⁹, “Курс радянського цивільного права” П. Стучки (1931 р.)³⁰, “Радянське цивільне право” С. Вільнянського, М. Бару, М. Гордона, В. Бошко (1940 р.)³¹, “Радянське цивільне право” Д. Генкіна, С. Братуся, Л. Лунца та І. Новицького (1950 р.)³² та ін.

У подальшому, з прийняттям наступного Цивільного кодексу УРСР у 1963 р. (далі – ЦК 1963 р.)³³, ситуація з правом власності та його регулюванням суттєво погіршилася. Зокрема, громадяни були поставлені у жорсткі умови, за яких вони могли мати у приватній (особистій) власності лише конкретно визначені законом речі (предмети вжитку, особистого споживання, комфорту і підсобного домашнього господарства, жилий будинок і трудові заощадження – ст. 100 ЦК 1963 р.) та у визначеній кількості (статті 101–102 ЦК 1963 р.), які при цьому не могли використовуватися для одержання нетрудових доходів та на шкоду інтересам суспільства (ст. 88 ЦК 1963 р.) (це вказує на те, що про повноцінне розпо-

²⁴ В Кобалевский, *Очерки советского административного права* (Государственное издательство Украины 1924).

²⁵ А Евтихийев, *Основы советского административного права* (Юридическое издательство НКЮ УССР 1925).

²⁶ С Студеникин, *Советское административное право* (Юридическое издательство НКЮ СССР 1945).

²⁷ С Студеникин, *Советское административное право* (Госюриздат 1949).

²⁸ С Студеникин и И Евтихийев и В Власов, *Советское административное право* (Государственное издательство юридической литературы 1950).

²⁹ І Пахомов, *Радянське адміністративне право. Загальна частина* (Видавництво Львівського університету 1962).

³⁰ И Тютрюмовъ, *Гражданское право* (Типография К Маттисена 1922) 159.

³¹ П Стучка, *Курс советского гражданского права: особенная часть гражданского права, т 3* (Государственное социально-экономическое издательство 1931) 39, 45.

³² С Вильнянский и другие, *Советское гражданское право* (Вильнянский С ред, Юридическое издательство НКЮ СССР 1940) 75, 78-9.

³³ Д Генкин и другие, *Советское гражданское право, т 1* (Генкин Д ред, Государственное издательство юридической литературы 1950) 297, 343.

³³ Цивільний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>> (дата звернення: 21.05.2019).

рядження та користування належним громадянам майном не могло навіть і йтися). Земля, її надра, води і ліси перейшли у виключну власність держави, що стосувалося й основних засобів виробництва в промисловості, будівництві, сільському господарстві, засобів транспорту і зв'язку, банків, майна організованих державою торговельних, комунальних та інших підприємств, основного міського житлового фонду та іншого майна, яке могло знадобитися для здійснення завдань держави (ст. 90 ЦК 1963 р.). Поняття експропріації, або відчуження, об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності вже не згадувалося у ЦК 1963 р., воно ніби перестало існувати у радянському праві. Тобто цей інститут став невластивим або навіть невідомим для радянського права, а реквізиція вже стосувалася лише можливості вилучення державного майна у власника в державних або громадських інтересах (ст. 141 ЦК 1963 р.), що не дивно, адже держава практично все відбрала у приватних осіб, а отже, й необхідність в експропріації (або реквізиції) відпала. Хоча й було закріплено можливість дарування власності для певної суспільно корисної мети (ч. 3 ст. 243 ЦК 1963 р.).

Як наслідок, у наукових і навчальних джерелах із питань адміністративного права вчені перестали приділяти значну увагу вивченню сутності й процедур здійснення реквізиції. Натомість вони почали обмежуватися лише згадкою про неї у тому або іншому ракурсі. Наприклад, Р. Васильєв у спільному з О. Альохіним, В. Бесчеревних та іншими вченими підручнику “Адміністративне право (Загальна й Особлива частини)” (1968 р.)³⁴, Ю. Козлов у посібнику “Засади радянського адміністративного права” (1975 р., 1979 р.)³⁵, М. Піскотін у спільному з Г. Агеєнковою, П. Василенковим та іншими авторами підручнику “Радянське адміністративне право” (1990 р.)³⁶ тощо називали реквізицію під час перерахування прикладів адміністративно-попереджувальних заходів адміністративного примусу, надаючи лише коротку дефініцію без розкриття порядку та особливостей її реалізації³⁷ (як це робили їхні попередники). При цьому зауважимо, що ці автори вже розглядали реквізицію у розумінні примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, а не загалом відчуження майна для суспільних (державних) потреб.

Із розпадом СРСР Україна взяла курс на побудову нової системи цінностей, опираючись на поступову відмову від радянської ідеології та

³⁴ А. Алехин и другие, *Административное право (Общая и Особенная части)* (Козлов Ю ред, Юридическая литература 1968).

³⁵ Ю. Козлов, *Основы советского административного права* (Знание 1975); Ю. Козлов, *Основы советского административного права* (2-е изд, Знание 1979).

³⁶ Г. Агеенкова и другие, *Советское административное право* (Василенков П ред, Юридическая литература 1990).

³⁷ Козлов (н 35, 1975) 131; Козлов (н 35, 1979) 162; Алехин (н 34) 235; Агеенкова (н 36) 175.

радянського права, які були покладені в основу наукових напрацювань тих часів. Враховуючи це, цілком логічним є припущення, що прагнення відступитися від радянського устрою, забути минулі, певною мірою антидемократичні надбання, а подекуди й виправити зроблене радянською владою переросло в “оцивільнення” певних інститутів. Певним підтвердженням тому може бути висловлювання Є. Афанасьєвої про закономірність і природність процесу проникнення приватноправових елементів у більшість галузей законодавства для демократичної держави та, навпаки, адміністративних засад – для тоталітарної радянської держави³⁸. Тим самим вчена ніби наголошує на логічності та передбачуваності переходу з адміністративно-правового регулювання на цивільно-правове у певних випадках.

Звичайно, зазначене не стосується суто цивільних правових конструкцій, і ми жодним чином не ставимо під сумнів значення цивільного права. Однак той факт, що у радянські часи відносини відчуження об’єктів приватної власності для суспільних потреб вивчалися у межах адміністративного права, про що свідчать радянські підручники з адміністративного права, та регулювалися Адміністративним кодексом, і наступний – що сьогодні ці питання відсутні у сучасних підручниках з адміністративного права, але вивчаються у межах цивільно-правових дисертаційних досліджень та розкриваються у навчальних матеріалах із цивільного права, свідчать про те, що наші міркування не безпідставні та мають сенс.

Однак цієї ймовірної причини, як на нас, недостатньо для обґрунтування нашої позиції, а тому продовжимо виклад. Зокрема, цілком логічним, з огляду на розглянуте, буде також припущення щодо відсутності адміністративно-правових досліджень з окресленої теми з підстав, обумовлених прагненням учених враховувати та опиратись на здобутки дореволюційної правової науки насамперед через зазначені вище причини, за яких зменшується вага і значення здобутків радянської науки, які подекуди спростовуються або ж не беруться до уваги через велику різницю між ідеологією та законодавством радянського і сучасного періодів.

І дійсно, якщо порівняти сучасний стан наукових розробок у сфері відчуження об’єктів приватної власності для суспільних потреб із дореволюційним, то можна побачити певну схожість між ними, а саме: відповідні відносини вивчаються переважно в межах цивільно-правових досліджень; у підручниках з адміністративного (поліцейського) права питання експропріації (реквізиції, примусового відчуження для суспільних (публічних, державних) потреб) не розкриваються; Адміністра-

³⁸ Е Афанасьєва, ‘Реквизиция: гражданско-правовой аспект’ (дисс канд юрид наук, 2009) 17-8.

тивний кодекс відсутній; відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності (експропріація) та примусове відчуження майна в умовах воєнного стану (реквізиція) розмежовуються і регулюються різними нормативними актами; порядок експропріації передбачає як процедуру укладення угоди щодо викупу майна, так і процедуру відчуження майна через суд у випадках недосягнення згоди щодо викупу. Звідси бачимо, що немає нічого дивного у тому, що, відмовляючись від радянського досвіду регулювання відносин реквізиції, вчені могли звернути увагу на дореволюційні наукові напрацювання, від яких свого часу відмовилася радянська влада й радянські вчені.

Однак, незважаючи на зазначене, одразу ж наголосимо на тому, що таке пояснення не буде повністю правильним, а обрання дореволюційної правової доктрини за основу – не зможе повною мірою визнаватися виправданням ситуації, яка склалася із дослідженням правового регулювання та правової природи відносин відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Маємо на увазі те, що у дореволюційні часи вже здійснювалися спроби охарактеризувати експропріацію з позиції публічного (передусім адміністративного) права. Про що свідчать, з одного боку, позиції науковців, згідно з якими обґрунтовувалася публічно-правова або змішана юридична природа експропріації (про що ми зауважили на початку статті) та, з другого боку, наукові праці з адміністративного (поліцейського) права, у яких згадувалися питання експропріації, хоча й не розкривалися. Наприклад, такими були праці В. Левитського (1894 р.)³⁹, І. Тарасова (1874 р.)⁴⁰ та ін.

Інакше кажучи, бачимо, що вже у дореволюційні часи здійснювалися спроби переконати громадськість у публічно-правовій (адміністративно-правовій) природі відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності та покласти початок комплексним публічно-правовим (адміністративно-правовим) дослідженням. Проте стан законодавства та рівень розвитку правової науки на той час не сприяв реалізації зазначених прагнень. На користь такого припущення свідчать відомості про те, що адміністративне право було молодішою наукою порівняно з цивільним правом⁴¹. Зокрема, у західноєвропейських країнах вона виникла лише у ХІХ ст.⁴², тоді як у Російській

³⁹ В Левитский, 'Предмет, задача и методъ науки полицейского права' в Римаренко Ю та Авер'янов В (відп ред), *Антологія української юридичної думки: поліцейське та адміністративне право*, т 5 (Юридична книга 2003) 333-55.

⁴⁰ И Тарасов, 'Основные положения Лоренца Штейна по полицейскому праву' в Гриценко І (ред), *Поліцейське право в Університеті Святого Володимира*, кн 2 (Львів 2010) 319-402.

⁴¹ Otto Mayer, *Deutsches Verwaltungsrecht*, bd 1 (Duncker und Humblot 1895) 135.

⁴² В Кампо, Н Нижник та Б Шльоер, *Становлення нового адміністративного права України* (Кампо В ред, Юридична книга 2000) 45.

імперії (у складі якої перебувала тоді Україна) – після 1905 р.⁴³. Цілком можливо, що подальшому розвитку ідей публічно-правової природи експропріації дореволюційними вченими завадили події, які мали місце починаючи від Жовтневого перевороту (1917 р.)⁴⁴, та прихід радянської влади, яка засуджувала дореволюційну доктрину як буржуазну і гнилу.

Зі свого боку з того факту, що публічно-правова концепція по суті була покладена в основу нормативно-правового регулювання реквізиції (з відповідними змінами), впливає, що радянська влада відмовилася лише від приватноправових концепцій, а сучасні вчені, нагадаємо ще раз, відмовляються саме від радянського підходу до реквізиції (експропріації). Принаймні таке пояснення виправдовує неврахування та несприйняття сучасними науковцями публічно-правових теорій як вагомих, що позначилося на домінуванні приватноправових досліджень в означеній сфері.

Утім, іншою причиною відсутності означених адміністративно-правових досліджень імовірно могло б слугувати спірання на зарубіжний досвід розуміння та регулювання відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Підтвердженням тому можуть слугувати праці зарубіжних прихильників приватноправової концепції експропріації, про які, наприклад, згадував свого часу Є. Васьковський⁴⁵. Але, якщо ретельніше дослідити це питання, то побачимо, що на сторінках іноземної юридичної літератури описані також і протилежні позиції. Зокрема, як у дореволюційні часи, так і в радянський період європейські науковці визнавали адміністративно-правову природу експропріації. У цьому ракурсі можна згадати праці німецьких і французьких правознавців, серед яких настільна книга “Теорія адміністрації та адміністративне право з порівнянням літератури і законодавства Франції, Англії та Німеччини” Л. фон Штайна (1870 р.)⁴⁶, підручник “Німецьке адміністративне право” Х. Реслера (1872 р.)⁴⁷, “Німецьке адміністративне право” О. Майера (1896 р.)⁴⁸, “Інститути німецького адміністративного права” Ф. Флайнера (1913 р.)⁴⁹, “Адмі-

⁴³ І Гриценко, ‘Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права’ (дис д-ра юрид наук, 2008) 29.

⁴⁴ О Реснт, ‘Жовтневий переворот у Петрограді 1917’ в Смолій В (гол редкол), *Енциклопедія історії України*, т 3 (Наукова думка 2005) 165-6.

⁴⁵ Васьковский (н 1) 165.

⁴⁶ Lorenz von Stein, *Handbuch der Verwaltungslehre und des Verwaltungsrechts: mit Vergleichung der Literatur und Gesetzgebung von Frankreich, England und Deutschland* (Cotta 1870).

⁴⁷ Hermann Roesler, *Lehrbuch des Deutschen Verwaltungsrecht* (Verlag von Andreas Deichert 1872).

⁴⁸ Otto Mayer, *Deutsches Verwaltungsrecht*, bd 2 (Duncker und Humblot 1896).

⁴⁹ Fritz Fleiner, *Institutionen des Deutschen Verwaltungsrechts* (3te Anf, Verlag von J C B Mohr (Paul Siebeck) 1913).

ністративне право Франції” Ж. Веделя (1968 р., 1973 р.)⁵⁰, “Французьке адміністративне право” Г. Брєбана (1988 р.)⁵¹ та ін.

Сьогодні ця традиція не змінилася й експропріація продовжує вивчатись як складова предмета адміністративного права європейських держав у межах відповідних науково-практичних і навчальних матеріалів. Як приклад можемо навести такі праці: “Адміністративне право Ліхтенштейну” Г. Вілле (2004 р.)⁵², присвячене власності та експропріації як окремим сферам адміністративного права; “Історія права експропріації Угорщини” І. Андорко (2015 р.)⁵³, у якій розкриваються не тільки специфіка становлення та розвитку нормативно-правового регулювання у сфері експропріації, а й наголошується на тому, що експропріація здійснюється адміністративними органами та регулюється актом “Про Загальні правила адміністративних процедур і послуг” (п. “м” ч. 2 ст. 13)⁵⁴ та ін.

Отже, розглянуте доводить, що вже тривалий час у Королівстві Ліхтенштейн, Німеччині, Угорщині, Франції та інших європейських країнах експропріація визнається та характеризується як адміністративно-правовий інститут. Відповідно, вважаємо, що, з огляду на цілеспрямований курс України на входження до Європейського Союзу (далі – ЄС), її зобов’язання з приводу адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС, а також загалом позитивний досвід становлення та розвитку адміністративного права у європейських країнах, що на це все варто звернути серйозну увагу.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи викладене, зазначимо, що основними причинами відсутності адміністративно-правових досліджень відчуження об’єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності можна вважати такі: 1) історичні обставини, які створили перепони у розвитку адміністративно-правових досліджень вказаної сфери правовідносин: пізній початок становлення й розвитку адміністративного права, Жовтневий переворот та інші події, які після нього відбулися, прихід радянської влади та нав’язування її ідеології – все це стримувало розвиток вітчизняного адміністративного права у тому самому напрямі, що й західноєвропейське право; 2) розви-

⁵⁰ Ж Ведель, *Административное право Франции* (Энтин Л пер, Крутоголов М ред, Прогресс 1973).

⁵¹ Г Брєбан, *Французское административное право* (Васильев Д и Карпович В(пер, Боботов С ред, Прогресс 1988).

⁵² Herbert Wille, *Liechtensteinisches Verwaltungsrecht. Ausgewählte Gebiete* (Verlag der Liechtensteinischen Akademischen Gesellschaft 2004).

⁵³ Imre Andorkó, ‘The History of Hungarian Expropriation Law’ in Hoops B and others (eds), *Rethinking Expropriation Law II: Context, Criteria, And Consequences Of Expropriation* (Eleven International Publishing 2015) 43-75.

⁵⁴ Act on the General Rules of Administrative Proceedings and Services : Act of Parliament of Hungary CXL of 2004 <[http://www.oah.hu/web/v3/HAEAPortal.nsf/3F0D11115ECE3BDFC1257EB4003DF714/\\$FILE/KET_EN.pdf](http://www.oah.hu/web/v3/HAEAPortal.nsf/3F0D11115ECE3BDFC1257EB4003DF714/$FILE/KET_EN.pdf)> (accessed: 21.05.2019).

ток вітчизняної правової науки у напрямі відмови й заперечення радянської ідеології та результатів наукових розробок, які їй відповідали, що цілком імовірно спонукало дослідників формулювати підходи, прямо протилежні радянським, та призвело до домінування приватноправової концепції розуміння відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності (хоча тут треба уточнити, що йдеться насамперед про адміністративне право, оскільки загалом, особливо у решті галузей юриспруденції, така тенденція не є всеосяжною, тобто сучасні вчені визнають існування позитивних здобутків радянських правознавців та враховують їх у своїх працях). Звичайно, ці причини навряд чи можна вважати вичерпними, проте, на нашу думку, вони є основними.

Додатково маємо зазначити, що сформульовані причини мають подвійне значення – їх можна розглядати, з одного боку, як фактори, що вплинули на відсутність сучасних адміністративно-правових досліджень з окресленої теми як в Україні, так і в країнах колишнього СРСР, та, з другого – як аргументи на користь проведення цих адміністративно-правових досліджень. Саме завдяки їхньому аналізу ми можемо стверджувати, що сучасна практика європейських держав, вітчизняний і зарубіжний історичний досвід, загальновизнаний публічно-правовий характер відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності (повністю або частково) вказують на те, що: 1) немає реальних підстав для того, щоб ці дослідження не проводилися і надалі; 2) ці дослідження доцільно провести, оскільки це є певною мірою стандартом у розвинених європейських країнах і до цього прагла й наша країна протягом усього часу, але не змогла реалізувати з огляду на розглянуті обставини. При цьому зауважимо, що ця стаття спрямована на визначення причин відсутності досліджень, а не обґрунтування правової природи відносин відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Тому, відповідно, вони у ній не були розглянуті.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Fleiner F, *Institutionen des Deutschen Verwaltungsrechts* (3te Anf, Verlag von J C B Mohr (Paul Siebeck) 1913) (in German).
2. Mayer O, *Deutsches Verwaltungsrecht, bd 1* (Duncker und Humblot 1895) (in German).
3. Mayer O, *Deutsches Verwaltungsrecht, bd 2* (Duncker und Humblot 1896) (in German).

4. Roesler H, *Lehrbuch des Deutschen Verwaltungsrecht* (Verlag von Andreas Deichert 1872) (in German).
5. Stein L von, *Handbuch der Verwaltungslehre und des Verwaltungsrechts: mit Vergleichung der Literatur und Gesetzgebung von Frankreich, England und Deutschland* (Cotta 1870) (in German).
6. Wille H, *Liechtensteinisches Verwaltungsrecht. Ausgewählte Gebiete* (Verlag der Liechtensteinischen Akademischen Gesellschaft 2004) (in German).
7. Vas'kovskij E, *Uchebnik grazhdanskogo prava [Textbook of Civil Law], vyp II: Veshhnoe pravo [Property Law]* (Izdanie juridicheskogo knizhnogo magazina N K Martynova 1896) (in Russian).
8. Gambarov Ju, *Kurs grazhdanskogo prava: Chast' obshhaja [The Course of Civil Law: General Part], t I* (Tipografija M M Stasjulevicha 1911) (in Russian).
9. Evtihiev A, *Osnovy sovetskogo administrativnogo prava [The Basics of Soviet Administrative Law]* (Juridicheskoe izdatel'stvo NKJu USSR 1925) (in Russian).
10. Klymenko O, *Spivvidnoshennia publicnogo ta pryvatnoho interesu u aspekti prymusovoho vidchuzhennia ob'ektiv prava pryvatnoi vlasnosti, zumovlenoho suspilnoiu neobkhdnistiu (konstitutsiino-pravovyi analiz) [Value of Public And Private Interests in the Aspect of Forced Alienation of Objects of Private Property Rights, Determined by Social Necessity (Constitutional and Legal Analysis)]* (Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy 2011) (in Ukrainian).
11. Kobalevskij V, *Ocherki sovetskogo administrativnogo prava [Essays on Soviet Administrative Law]* (Gosudarstvennoe izdatel'stvo Ukrainy 1924) (in Russian).
12. Kozlov Ju, *Osnovy sovetskogo administrativnogo prava [The Basics of Soviet Administrative Law]* (Znanie 1975) (in Russian).
13. Kozlov Ju, *Osnovy sovetskogo administrativnogo prava [The Basics of Soviet Administrative Law]* (2-e izd, Znanie 1979) (in Russian).
14. Pakhomov I, *Radianske administratyvne pravo. Zahalna chastyna [Soviet Administrative Law. General Part]* (Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu 1962) (in Ukrainian).
15. Sinajskij V, *Russkoe grazhdanskoe pravo: Obshhaja chast'. Veshhnoe pravo. Avtorskoe pravo [Russian Civil Law: General Part. Property Law. Copyright Law], vyp 1* (2-e izd, Tipografija Progress 1917) (in Russian).
16. Studenikin S, *Sovetskoe administrativnoe pravo [Soviet Administrative Law]* (Juridicheskoe izdatel'stvo NKJu SSSR 1945) (in Russian).
17. Studenikin S, *Sovetskoe administrativnoe pravo [Soviet Administrative Law]* (Gosjurizdat 1949) (in Russian).
18. Studenikin S i Evtihiev I i Vlasov V, *Sovetskoe administrativnoe pravo [Soviet Administrative Law]* (Gosudarstvennoe izdatel'stvo juridicheskoy literatury 1950) (in Russian).
19. Stuchka P, *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava: Osobennaja chast' grazhdanskogo prava [The Course of Soviet Civil Law: The Special Part of Civil Law], t 3* (Gosudarstvennoe social'no-jekonomicheskoe izdatel'stvo 1931) (in Russian).
20. Tjutrumov I, *Grazhdanskoe pravo [Civil Law]* (Tipografija K Mattisena 1922) (in Russian).

Edited and translated books

21. Andorkó I, 'The History of Hungarian Expropriation Law' in Hoops B and others (eds), *Rethinking Expropriation Law II: Context, Criteria, And Consequences Of Expropriation* (Eleven International Publishing 2015) (in English).
22. Ageenkova G i drugie, *Sovetskoe administrativnoe pravo [Soviet Administrative Law]* (Vasilenkov P red, Juridicheskaja literatura 1990) (in Russian).

23. Alehin A i drugie, *Administrativnoe pravo (Obshhaja i Osobennaja chasti) [Administrative Law (General And Special Parts)]* (Ju Kozlov red, Juridicheskaja literatura 1968) (in Russian).
24. Brjeban G, *Francuzskoe administrativnoe pravo [French Administrative Law]* (Vasil'ev D i Karpovich V per, Bobotov S red, Progress 1988) (in Russian).
25. Genkin D i dr, *Sovetskoe grazhdanskoe pravo [Soviet Civil Law], t 1* (Genkin D red, Gosudarstvennoe izdatel'stvo juridicheskoy literatury 1950) (in Russian).
26. Kampo V ta Nyzhnyk N ta Shloer B, *Stanovlennia novoho administratyvnoho prava Ukrainy [Formation of a New Administrative Law of Ukraine]* (Kampo V red, Iurydychna knyha 2000) (in Ukrainian).
27. Levitskij V, 'Predmet, zadacha i metod nauki policejskogo prava' ['The Subject, Task and Method of the Science of Police Law'] v Rymarenko Yu, Aver'ianov V ta Usenko I (uporiad), *Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky: Politseiske ta administratyvne pravo [Anthology of Ukrainian Legal Thought: Police and Administrative Law], t 5* (Rymarenko Iu ta Aver'ianov V vidp red, Iurydychna knyha 2003) (in Russian).
28. Tarasov I, 'Osnovnye polozhenija Lorenca Shtejna po policejskomu pravu' [Lorentz Stein's Basic Provisions On Police Law'] v Hrytsenko I ta Korotkyi V (ukl), *Politseiske pravo v Universyteti Sviatoho Volodymyra [Police Law in the University of St. Volodymyr], kn 2* (Hrytsenko I red, Lybid 2010) (in Russian).
29. Vedel' Zh, *Administrativnoe pravo Francii [Administrative Law of France]* (Jentin L per, Krutogolov M red, Progress 1973) (in Russian).
30. Vil'njanskij S i drugie, *Sovetskoe grazhdanskoe pravo [Soviet Administrative Law]* (Vil'njanskij S red, Juridicheskoe izdatel'stvo NKJu SSSR 1940) (in Russian).

Encyclopedias

31. Reient O, 'Zhovtnevyi perevorot u petrohradi 1917' ['October Revolution in Petrograd 1917'] v *Entsyklopediia istorii Ukrainy [Encyclopedia of Ukrainian History], t 3* (2005) (in Ukrainian).

Journal articles

32. Aliieva-Baranovska V, 'Korotka istoriia tsyvilnykh kodeksiv Ukrainy' ['A Brief History of the Civil Codes of Ukraine'] (2015) 3 *Iurydychna Ukraina* 4 (in Ukrainian).
33. Holovnia I, 'Poniattia ta pravova pryroda vidchuzhennia zemelnykh dilianok dlja suspilnykh potreb chy z motyviv suspilnoi neobkhidnosti' ['The Concept and Legal Nature of the Alienation of Land for Public Needs or the Motives of Social Necessity'] [2015] 2(17) *Molodyi vchenyi* 229 (in Ukrainian).
34. Makarchuk N, 'Formy prinuditel'nogo otchuzhdenija imushhestva dlja gosudarstvennykh nuzhd i ih mesto v sisteme osnovanij prinuditel'nogo prekrashhenija prava sobstvennosti' ['Forms of Forced Alienation of Property for State Needs and Their Place in the System of Grounds for the Forced Termination of Property Rights'] (2007) 115 *Pravo i zhizn'* 25 (in Russian).
35. Suietnov Ye, 'Rozvytok instytutu vyluchennia zemel dlja derzhavnykh abo hromadskykh potreb u radianskomu zemelnomu zakonodavstvi' ['The Development of the Institute for the Removal of Land for State or Public Needs in Soviet Land Legislation'] [2013] 16(1082) *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina, seriiia "Pravo"* 44 (in Ukrainian).
36. Suietnov Ye, 'Iurydychna pryroda uhody, shcho ukladaietsia pid chas vykupu zemelnoi dilianky ta rozmishchenoho na nii nerukhomoho maina dlja suspilnykh potreb' ['The Legal Nature of the Agreement Which is Concluded During the Purchase of the Land

and Immovable Property Located on it for Public Needs’] [2013] 23(2, 2) *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, serii “Pravo” 63 (in Ukrainian).

37. Trotska M, ‘Analiz okremykh pidstav vynyknennia prava komunalnoi vlasnosti na pryrodni resursy’ [‘The Analysis of the Separate Grounds for the Emergence of the Right of Communal Ownership of Natural Resources’] (2018) 3 *Forum prava* 113 (in Ukrainian).

Conference papers

38. Suietnov Ye, ‘Iurydychna pryroda instytutu vidchuzhennia zemelnykh dilianok i rozmishchenykh na nykh nerukhomykh ob’iektiv dlia suspilnykh potreb ta z motyviv suspilnoi neobkhidnosti’ [‘The Legal Nature of the Institute of Alienation of Land Plots and Immovable Objects Located on Them for Public Needs and Reasons of Social Necessity’] v *Pravova doktryna – osnova formuvannia pravovoi systemy derzhavy: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj 20-richchiu NAprN Ukrainy ta obhovorenniu piatytomnoi monohrafii “Pravova doktryna Ukrainy”* [‘The Legal Doctrine is the Basis of the Formation of the Legal System of the State: Materials of the International Scientific and Practical Conference Devoted to the 20th Anniversary of the Five-Volume Monograph “The Legal Doctrine of Ukraine”] (Pravo 2013) (in Ukrainian).

Thesis

39. Afanas’eva E, ‘Rekvizycja: grazhdansko-pravovoj aspekt’ [‘Requisitions: Civil-Legal Aspect’] (avtoref diss kand jurid nauk, 2009) (in Russian).
40. Makarchuk N, ‘Administrativno-pravovoe regulirovanie porjadka prinuditel’nogo otchuzhdenija imushhestva dlja gosudarstvennyh i municipal’nyh nuzhd v Rossijskoj Federacii’ [‘Administrative Legal Regulation of the Procedure for the Forced Alienation of Property for State and Municipal Needs in the Russian Federation’] (avtoref diss kand jurid nauk, 2007) (in Russian).

Dissertations

41. Holovnia I, ‘Vidchuzhennia zemelnykh dilianok dlia suspilnykh potreb chy z motyviv suspilnoi neobkhidnosti yak pidstava pryypynennia prava vlasnosti na zemelnu dilianku’ [‘Alienation of Land Plots for Public Needs or Reasons of Public Necessity as a Ground for Termination of Ownership of a Land Plot’] (dys kand yuryd nauk, 2015) (in Ukrainian).
42. Hrytsenko I, ‘Stanovlennia i rozvytok naukovykh pohliadiv na osnovni instytuty vitchyznianoho administratyvnoho prava’ [‘Formation and Development of Scientific Views on the Main Institutes of Domestic Administrative Law’] (dys d-ra yuryd nauk, 2008) (in Ukrainian).

Anastasiia Antonenko

WHY THERE ARE NO ADMINISTRATIVE-LAW STUDIES
OF THE ISSUES RELATING TO PRIVATE OWNERSHIP ALIENATION
FOR THE SOCIAL NEEDS AND ON THE GROUNDS
OF SOCIAL NECESSITY

ABSTRACT. The administrative-law nature of private ownership alienation for the social needs and on the grounds of social necessity has been recognized by national and European scholars completely or partially (in cases of justification of a mixed legal nature)

for a long time – since pre-revolutionary times till present. However, by now, there has been no administrative-law research of private ownership alienation for the social needs and on the grounds of social necessity, both in Ukraine and in the post-Soviet countries. Instead, administrative-law relations arising in this area (in particular, procedures for adoption of administrative acts) are studied within the framework of private-law research. Such a situation with scientific developments on these issues is surprising and requires an explanation which, however, has not been provided. The need to clarify the reasons entailing this situation becomes even more justified given the prompt development of modern administrative law of Ukraine, expansion of its subject matter and system, participants to administrative-law relations and tools of public administration which give the chance to reconsider the settled views, concepts, statutory concepts, etc.

The purpose of the article is to detect the reasons for the lack of administrative-law research into the issues relating to private ownership alienation for the social needs and on the grounds of social necessity.

The author has established that the following main reasons determine why there are no administrative-law studies of the issues relating to private ownership alienation for the social needs and on the grounds of social necessity: 1) historical circumstances that created obstacles to the development of administrative-law research into this area of legal relations: late beginning of the establishment and development of administrative law, the October revolution and other events occurring after it, ascension of Soviet power and the ideology imposed by it – those factors in total hindered the development of national administrative law along the path taken by Western European law; 2) development of national legal science towards abandonment and denial of the Soviet ideology and the results of scientific research compliant therewith, and this most likely prompted researchers to formulate the approaches directly opposite to the Soviet ones and led to the dominance of the private-law concept of understanding private ownership alienation for the social needs and on the grounds of social necessity.

The author established that today's practice of the European States, national and foreign historical experience, and the generally recognized public-law nature of private ownership alienation for the social needs and on the grounds of social necessity (completely or partially) indicate that: 1) there is no valid reason why these studies should not be made in the future; 2) it is expedient to make such studies because to some extent this is a standard in well-developed European countries, and besides, this was what our country sought for all the time but could not implement as a result of the mentioned circumstances.

KEYWORDS: expropriation; requisition; alienation of private ownership for the social needs and on the grounds of social necessity; buyout of private ownership for the social needs and on the grounds of social necessity.